

Till

2015-02-04 (19)
Dnr 2011:092

Regeringskansliet

Slutredovisning av uppdrag avseende verksamheten inom området alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet 2011 – 2014 (U2011/375/S; U2010/5830/S)

Härmed redovisar Skolverket de insatser myndigheten genomfört inom ramen för uppdraget om att utforma utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak.

Sammanfattning

Skolverket har under åren 2011 till och med 2014 haft i uppdrag ”att erbjuda utbildningsinsatser med syftet att stödja skolornas undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak”. I uppdraget har också ingått ”att stödja skolornas generella arbete med skolframgång och ett gott skolklimat”.

Enligt uppdraget skulle Skolverket också ”inhämta kunskaper om hur skolorna bedriver undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak” samt ”inventera det stödmaterial som finns på området och bedöma behovet av ytterligare material”.

Skolverkets kartläggning visade bland annat att skolor behöver stöd i att arbeta tobaksförebyggande och i hur de kan utveckla den ämnesövergripande ANDT-undervisningen.

Inventeringen av stödmaterial inom området visade att det inte fanns ett akut behov av ytterligare material men att skolpersonal behöver få kunskap om hur de kritiskt kan granska evidensbaserade material och program. En viktig orsak är att skolan är föremål för många aktörers intressen som vill sprida användandet av just deras så kallade evidensbaserade program och material.

Skolverket har genomfört insatser som har haft en bred ansats i att stödja skolors generella arbete med skolframgång. Det har bland annat gjorts genom att tydliggöra den forskning som visar på vikten av skolframgång som en viktig skyddsfaktor. Skolverket har tagit fram stödmaterial, rapporter, filmer samt genomfört konferenser, högskolekurser, webinarier, seminarier. Totalt har ca 2 000 personer nåtts av olika utbildningsinsatser, som balanserat dels ett brett perspektiv av skolutveckling och sambanden mellan lärande och hälsa, dels ett snävare som rör ämnesövergripande ANDT-undervisning. Genomförda

konferenser till skolpersonal har genomgående fått mycket högt betyg i uppföljningarna och föreläsarna har sedan efterfrågats av olika skolor i landet.

Skolverkets genomförande av ANDT-uppdraget har utvärderats av en extern utvärderare. Ansatsen har varit att belysa den strategi myndigheten valt i en tid av högt reformtryck och inom ett fält med många olika aktörer. Skolverket har bland annat samarbetat med Länsstyrelserna i landet och dess länsamordnare i ANDT-frågor. Enligt utvärderingen har dessa uppskattat Skolverkets insatser. Samarbetet har synliggjort ett behov av att utveckla ANDT-arbetet i skolor och de har uttryckt att det behövs fler insatser från Skolverket och ett fortsatt, mer långsiktigt samarbete.

För att fortsätta utveckla ANDT-undervisningen anser Skolverket att en ökad samordning av olika regeringsuppdrag skulle öka synergieffekten mellan uppdragen. Det skulle skapa bättre förutsättningar för att bibehålla och överföra kunskap som skapas inom uppdragen. Flera av Skolverkets uppdrag har till sitt innehåll gemensamma nämnare och tangerar därmed varandra som till exempel uppdragen om förstärkt elevhälsa, värdegrund, likabehandling, jämställdhet, sex och samlevnad samt ANDT och hälsofrämjande skolutveckling.

Det är i de *främjande insatserna*, som riktar sig till alla, som de gemensamma nämnarna framträder tydligast. Att till exempel skapa ett gott skolklimat med goda relationer mellan elever och mellan elever och lärare där eleverna är motiverade och känner sig delaktiga ökar elevernas trivsel, förbättrar deras studieresultat och ger ökad psykisk hälsa genom minskad stress. Ett främjande perspektiv är på så sätt ett samlat förhållningssätt med många potentiella vinster och vinnare.

Bland förslagen till framtida insatser – utöver ökad samordning av uppdrag inom Skolverket - återfinns bland annat följande:

- Samverkan med regionala och lokala aktörer genom nya mötesplatser för att möta lokala behov.
- Utveckling av den ämnesövergripande ANDT-undervisningen, gärna även länkad till organiseringen av den ämnesövergripande sex- och samlevnadsundervisningen. Inte minst uppföljningen och kvalitetssäkringen av undervisningen behöver fortsätta att utvecklas. En *kvalitetsgranskning av ANDT-undervisning* behövs (senast var 1999).
- Satsning på rök- och tobaksfri skoltid för att ur ett barnrättsperspektiv ge barn och unga rätten till en rök- och tobaksfri miljö.
- Högskolekurser för lärare och elevhälsans personal med ett brett innehåll av skolutveckling, värdegrund, främjande och förebyggande insatser, ämnesövergripande undervisning, föräldrasamarbete.
- Omvärldsbevakning speciellt med tanke på nya droger som finns på marknaden samt analys av myndigheters olika insatser inom cannabisområdet.

På Skolverkets vägnar

Anna Ekström
Generaldirektör

Håkan Sandström
Undervisningsråd

1 Bakgrund

1.1 Regeringens uppdrag till Skolverket (2011-2014)

Regeringens uppdrag till Skolverket (2011-2014) har formuleringar som dels rör ett brett perspektiv av hälsofrämjande skolutveckling, dels ett smalare perspektiv med fokus på själva undervisningen om alkohol, narkotika, dopning och tobak.

Ur uppdraget till Skolverket:¹

*” att erbjuda utbildningsinsatser med syftet att stödja skolornas undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak. I uppdraget ingår också att stödja skolornas generella arbete med skolframgång och ett gott skolklimat och med en inriktning på hälsofrämjande skolutveckling”.
...”Utbildningsinsatserna ska ta sin utgångspunkt i förebyggande åtgärder som bygger på forskning och beprövad erfarenhet. Insatserna ska rikta sig till rektorer och annan personal i grund- och gymnasieskolan.”²*

I direktiven för året 2011 gav regeringen Skolverket i uppdrag att

- *Senast den 2 maj 2011 redovisa en plan för hur myndigheten avser att genomföra uppdraget och utbildningsinsatserna för åren 2011-2014.*
- *Inhämta kunskaper om hur skolorna bedriver undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak.*
- *Inventera det stödmaterial som finns på området och bedöma behovet av ytterligare material. Om behov finns ska ett sådant utformas och spridas till huvudmännen.*

Regeringen hänvisar till tidigare uppdrag om ”värdegrund, kränkande behandling” och jämställdhet och anser att dessa insatser bör kompletteras med utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak...”*Därutöver bör skolans ordinarie kontakter med hemmen kring elevens lärande och utveckling tas till vara i detta arbete”.*

Totalt 11 miljoner kronor har avsatts för uppdraget 2011-2014.³

Det första datumet för slutredovisning sattes till den 31 oktober 2014, men eftersom en högskolekurs påbörjats och skulle avslutas först våren 2015 beslöt regeringen, hösten 2014, att flytta fram datumet för slutredovisningen till den 16 februari 2015.

1.2. Några utgångspunkter

---

¹ Uppdrag till Statens skolverk att utforma utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak. U2011/375/S; U2010/5830/S

² Uppdrag till Statens skolverk att utforma utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak

³ En ekonomisk redogörelse kommer att inlämnas till regeringen i slutet av mars.

1.2.1 Regeringens ANDT-strategi

En central utgångspunkt för Skolverkets inriktning på insatser har varit regeringens ANDT-strategi, som består av sju långsiktiga mål vilka anger inriktningen för ANDT-arbetet som helhet. Strategin pågår t.o.m. 2015 och ska sedan revideras. De långsiktiga målen är följande:

1. Tillgång till narkotika, dopningsmedel, alkohol och tobak ska minska.
2. Barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak.
3. *Antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska.*
4. Antalet personer som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska.
5. Personer med missbruk eller beroende ska ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet.
6. Antal döda och skadade på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska.
7. En folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT inom EU och internationellt.

Det är framför allt mål 3 som berör Skolverkets verksamhetsområde. Inom ramen för detta långsiktiga mål har regeringens ANDT-strategi lagt in ett antal prioriterade mål, där målet ”3.4 *En hälsofrämjande skola*” rör specifikt skolans verksamhet. I strategin uttrycks detta enligt följande:⁴

”Pågående åtgärder:

- *Uppdrag till Skolverket att stödja generell skolutveckling och undervisningen i alkohol, narkotika, dopning och tobak*
- *Satsning för att stärka elevhälsan*”

Som en del av regeringens ANDT-strategi inlämnar olika myndigheter en lägesrapport den 1 oktober varje år till Regeringskansliet. Skolverket har alltsedan 2009 avrapporterat till regeringen och under den tid Skolverket arbetade med ANDT-uppdraget har fyra sådana lägesrapporter inlämnats till regeringen.⁵ För mer detaljerad information om respektive års verksamhet hänvisar Skolverket till dessa rapporter.

1.2.2 Att ta tillvara erfarenheter från ”Skolan förebygger”

I direktiven från regeringen stod också att ”*Skolverket ska ta tillvara erfarenheterna från Folkhälsoinstitutets regeringsuppdrag ”Skolan förebygger*”, ett uppdrag som pågick som mest intensivt mellan åren 2003 – 2010 och i nära samarbete med Alkoholkommissionen och Mobilisering mot narkotika. Deras största satsning var att tillsammans med Länsstyrelserna och deras läns- och drogsamordnare utbilda handledare i det s.k. evidensbaserade programmet SET (Social Emotional Training) samt lyfta fram

⁴ Regeringens åtgärdsprogram för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2013. Regeringskansliet, socialdepartementet, 2013.

⁵ Lägesrapport avseende verksamheten inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet. Inlämnade den 1 okt år 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014. www.skolverket.se/andt

föräldrastöd via ÖPP (Örebro Prevention Programme) och andra s.k. evidensbase-
rade föräldrastödprogram.

Både programmet SET liksom föräldrastödkurser hade dock Skolverket uttryckt
viss kritik mot och i planeringen av framtida insatser var därför dessa program inte
föremål för några insatser från Skolverkets sida.⁶ Vid tidpunkten för Skolverkets
uppdrag antog FHI en ny strategi och tog fram materialet *Berusning på schemat* för
grund- och gymnasieskolan med syftet att integrera ANDT i olika ämnen.⁷ Något
som låg helt i linje med Skolverkets intentioner i de ämnesövergripande kunskaps-
områdena sex och samlevnad, jämställdhet och ANDT. *Berusning på schemat* har
under uppdragstiden legat på Skolverkets hemsida för nedladdning.

1.2.3 Hälsöfrämjande skolutveckling och ANDT-undervisning – tre nivåer

En central utgångspunkt för Skolverkets genomförande har varit det sätt som sko-
lor i sin vardag griper sig an frågor som rör ANDT. Det är insatser på tre nivåer,
där skolpersonalen ofta arbetar parallellt. Det innebär:

1. att *arbeta främjande*, att nå alla elever i skolan och deras föräldrar; det inne-
bär att stärka barn och unga i att klara skolan (den främsta skyddsfaktorn
för barns och ungas hälsa) och skapa goda relationer i en skola med ett
gott skolklimat. Ett främjande perspektiv innebär också att ge alla elever
en hög kvalitet på ANDT-undervisningen, där ämnesintegration ger ele-
ver olika perspektiv på alkohol, narkotika, dopning och tobak.
2. att upptäcka utsatthet hos elever och fånga upp dessa i tid, vilket innebär
att arbeta *förebyggande* genom att tidigt ge stöd till elever i svårigheter för
att inte skapa utanförskap.
3. att *ge stöd i akuta situationer*, vilket innebär att *arbeta åtgärdande* exempelvis
samverka med olika professionella utanför skolan när en elev är i akuta
svårigheter för att eleven får snabb och adekvat hjälp.

Skolors arbete inom ANDT-området är komplext och ställer krav på lärare och
elevhälsans personal att kunna agera på de tre nivåerna samtidigt. Det ställer också
krav på ett nära samarbete mellan lärare och elevhälsans personal. En särskilt viktig
roll har rektor som ansvarar för verksamheten och det systematiska kvalitetsarbetet.
Det är rektor som styr och leder inte minst det kollegiala samtalet om de frågor i
skolan som rör alkohol, narkotika, dopning och tobak. Rektor har också enligt lä-
roplanen ett ansvar för att undervisningen samordnas i ämnesövergripande kun-
skapsområden. Inte minst viktigt inom kunskapsområdet ANDT där elever i sina
olika ämnen behöver få reflektera och diskutera kring flera perspektiv på områdena
alkohol, narkotika, dopning och tobak.

---

⁶ *Utvärdering av metoder mot mobbning*. Rapport 353. 2011 samt Skolverkets yttrande om föräldrastöds-
utredningen, febr 2009. www.skolverket.se/andt

⁷ *Berusning på schemat* för grundskolan samt *Berusning på schemat* för gymnasieskolan. Statens folkhälso-
institut 2010.

1.3. Delredovisning 2 maj 2011 - förslag på insatser

Den 2 maj 2011 lämnade *Skolverket* en *delredovisning* till regeringen med förslag till olika utbildningsinsatserna för åren 2011-2014.⁸ Arbetet hade föregåtts av diskussioner i en *arbetsgrupp* bestående av personer aktiva inom dels högskola, dels regional och lokal nivå inom områdena ANDT samt hälsofrämjande skolutveckling. En rad utbildningsinsatser föreslogs där tyngdpunkten låg på högskolekurser, som ett komplement till all övrig fortbildning som erbjuds skolpersonal inom ANDT-området. De övergripande målen för utbildningsinsatserna hade två inriktningar i enlighet med regeringens uppdrag till Skolverket.

- Ge deltagarna kunskaper om hur frågor om skolframgång, skoltrivsel och föräldrasamarbete kan påverka elevernas bruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak.
- Ge deltagarna stöd i att utveckla en undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak med hög kvalitet.

Syftet var att lyfta sambanden mellan lärande och hälsa och samtidigt öka kvaliteten i undervisningen genom att lyfta fram forskning och fördjupa didaktiken i undervisningen om ANDT. Bland förslagen till insatser fanns förutom högskolekurser också konferenser, mindre seminarier, insatser via webb och ett eventuellt stödmaterial. Delredovisningen tog också fasta på att ANDT-området är en arena med många olika aktörer. Förutom myndigheter som Folkhälsomyndigheten och Länsstyrelserna finns flera organisationer inom respektive ”preparatområde”. Flertalet av dem har utbildningsinsatser riktade till skolans personal, vilket vi vet lätt kan skapa trängsel i insatser riktade till skolans personal.

1.3.1. Uppdraget – i en reformintensiv tid

Förslagen till insatser togs emot väl av regeringen men det visade sig emellertid att Skolverket blev tvungen att under 2012 ändra något i sin strategi. Genomförandet av utbildningsinsatserna kom i en tid då en rad nya reformer implementerades i skolor. De rörde bland annat nya kurs- och ämnesplaner, lärarlegitimation, betyg och bedömning samt högskoleutbildningar som lärarlyft, matematiklyft samt utbildning vad gäller likabehandling. Skolverket hade redan erfarit att det varit svårt att rekrytera lärare till högskolekurser om sex- och samlevnadsundervisning, vilket medfört att dessa kurser reducerats från elva aktiva lärosäten till att endast en till två lärosäten anordnade kurser.

Det ökade reformtrycket på skolor ledde till att Skolverket istället för högskolekurser fick sätta fokus på insatser som webinarier, filmer och endagskonferenser. Högskolekurser kunde dock fortsätta att genomföras om ”Föräldrasamarbete” (Örebro universitet) men först 2014 genomfördes den första högskolekursen om

---

⁸ Delredovisning till regeringen 2 maj 2011: Planering av insatser 2011-2014.

ANDT-undervisningen, då på heldistans (2,5hp). Den planerade efterföljaren (5hp) som gavs på halvdistans med tre fysiska möten har dock fått ställas in (januari 2015) på grund av alltför få anmälda. Det visar på svårigheter att bedriva viss typ av högskolekurser inom ANDT-området samtidigt som utbudet är stort i kurser inom ämnesinriktad utbildning.

2. Genomförda insatser 2011 – 2014

2.1. Kartläggningar och rapporter

Enligt uppdraget ska Skolverket inhämta kunskaper om hur skolorna bedriver undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak. Verket ska även inventera det stödmaterial som finns på området och bedöma behovet av ytterligare material. Utöver detta initierade Skolverket en egen insats, en litteraturgenomgång. Detta har resulterat i följande kartläggningar, rapporter och underlag:

2.1.1 Kartläggning av aktörer inom ANDT-området

En kartläggning gjordes initialt april 2011 för att få en överblick om olika aktörer inom ANDT-området. Resultatet visade på en mångfald av både myndigheter och organisationer som är aktiva med insatser till skolpersonal inom de fyra områdena alkohol, narkotika, dopning och tobak. Det stod klart för Skolverket att området ANDT har en rad organisationer knutna till respektive preparatområde.

2.1.2. Kartläggning av ämnesövergripande undervisning

Ett utvärderings- och utredningsföretag, Emerga Consulting AB, fick i uppdrag att genomföra dels en kartläggning (2011) i form av en enkät till grund- och gymnasieskolor, dels ett antal intervjuer i några skolor för att få underlag för en diskussion om fortsatta utbildningsinsatser. Kartläggningen fick emellertid ett alltför stort bortfall varför Skolverket valde att inte publicera denna. I intervjuerna (39 telefonintervjuer) framkom att skolor hade svårt att få skolgården/skolområdet rökfritt men också hade svårt att genomföra ämnesövergripande undervisning om ANDT. Faktorer som framhölls var bland annat tidsbrist. Vidare uppgav en del rektorer att integreringen av ANDT var avhängigt av personligt intresse hos respektive lärare.⁹ Kartläggningen gav Skolverket incitament till att i sina kommande utbildningsinsatser dels stödjade skolor hur de kan arbeta tobaksförebyggande, dels hur de kan utveckla den ämnesövergripande ANDT-undervisningen.

2.1.3 Inventering av stödmaterial och bedömning av behov av ytterligare material

Uppdraget genomfördes av Högskolan för Lärande och Kommunikation i Jönköping (Jörgen Svedbom). De material/läromedel som ingick i analysen var referens/stödmaterial, metodmaterial/program, ämnesläroböcker, olika AV-hjälpmiddel – totalt 23 stycken. Materialen granskades utifrån specifika kriterier, bland annat teoriansknytning, åldersanpassning, genus, elevmedverkan, beskrivning av risker,

⁹ Finns utförligare redovisat i Skolverkets lägesrapport, 1 okt 2012, avseende verksamheten inom alkohol- narkotika-,dopnings- och tobaksområdet. 2012.

barn i missbruksmiljöer. I analysen förs fram att det inte finns något akut behov av nytt material om alkohol, narkotika, dopning och tobak men att skolpersonal däremot kan behöva få ökad kunskap om hur de kritiskt kan granska s.k. evidensbaserade material. Det finns en stor marknad för denna typ av material och det kan ibland vara svårt för skolpersonal att orientera sig om allt som erbjuds skolor.¹⁰

2.1.4 Forskning och beprövad erfarenhet - ”En praktiktäna litteraturgenomgång”

I uppdraget står uttryckt att Skolverkets insatser ska vila på forskning och beprövad erfarenhet och i den strävan fick Linnéuniversitetet i uppdrag att genomföra en litteraturgenomgång kring ANDT-undervisningen.¹¹ Någon aktuell sådan fanns inte varför Skolverket såg ett behov av att gå igenom aktuell forskningslitteratur inför kommande utbildningar. Litteraturgenomgången, som var egenutvecklad av Skolverket, visade att en forskningsbaserad ANDT-undervisning bör knytas till ett teoretiskt ramverk som lyfter faktorer som skyddar barns och ungas hälsa men som också utgör risker för ohälsa. Vidare visar genomgången betydelsen av social färdighetsträning, undervisning om samhällets normer kring ANDT, att undervisningen är anpassad till elevernas mognad och ålder samt har inslag av elevaktiva arbetsätt.¹²

2.2 Stödmaterial

Stödmaterial utgör en rad olika material som kan vara ett stöd för skolpersonal i arbetet med att närma sig ANDT-undervisning och hälsofrämjande skolutveckling.

2.2.1 Material om styrdokument

ANDT-undervisningen har förtydligats något i och med de nya kurs- och ämnesplanerna 2011.¹³ För att ge stöd till undervisningen om ANDT har ett material tagits fram som lyfter fram skrivningar i olika ämnen liksom de lagar och förordningar som finns kopplade till alkohol, narkotika, dopning och tobak i dagens samhälle.

I läroplanen står det att eleven ska få kunskaper om och förståelse för hur elevens egen livsstil kan påverka den egna hälsan (fysiskt, psykiskt och socialt). Till hälsan kopplas frågor som rör ANDT (alkohol, narkotika, dopning och tobak). När det gäller frågor kring ANDT är det i ämnena biologi (grundskolan), naturkunskap (gymnasieskolan) samt i ämnet idrott och hälsa som ANDT uttryckligen tas upp. Studerar man läroplan och kursplaner utifrån ett bredare främjande hälsoperspektiv ger dock läroplanen på flera sätt stöd för ANDT-arbetet bland annat när det gäller det ämnesövergripande arbetet. Frågor om ANDT berör många ämnen. I läropla-

---

¹⁰ Svedbom, J. *Material för skolan om alkohol, narkotika, tobak och dopning - inventering, analys och behov*, Skolverket och Högskolan för Lärande och Kommunikation, 2012

¹¹ Delredovisning till regeringen 2 maj 2011: Planering av insatser 2011-2014.

¹² Andersson, B & Anderberg, M. *Undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) – en praktiktäna litteraturgenomgång*. Skolverket och Linnéuniversitetet. 2012.

¹³ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 samt Gymnasieskola 2011 (Gy 2011). Skolverket. 2011.

nen berörs ANDT som ett ämnesövergripande kunskapsområde under rektors ansvar. Rektor har ett särskilt ansvar att se till att ”*undervisningen i olika ämnen integreras i ämnesövergripande kunskapsområden, som exempelvis...riskerna med tobak, alkohol och andra droger*”.¹⁴

2.2.2 Filmer

Fem filmer har producerats för att ge stöd i ett kollegialt lärande inom ANDT-området. Tre av filmerna har fokus på rök- och tobaksfri skoltid, ett område som Skolverket valt att lyfta fram eftersom många skolor tycker att det är svårt att genomföra detta. De finns på Skolverkets webb, är på vardera tio minuter och kan användas som startpunkt för en diskussion skolpersonal emellan. På det sättet kan olika utbildningsperspektiv om ANDT nå ut till en stor grupp lärare och personal inom elevhälsan. Nedan beskrivs i korthet innehållet i de fem filmer som producerats:

Filmen *Ämnesintegrering av ANDT – Furulidsskolan* tar som utgångspunkt det ämnesövergripande arbetet om ANDT och visar hur lärare och rektor arbetar med att få till ett väl fungerande ämnesövergripande arbete.

Filmen *En rökfri skola – elever som påverkar* visar hur gymnasieelever har tagit eget ansvar för att utveckla en rökfri skolgård i en gymnasieskola.

Filmen *Tobaksfri skolmiljö – om rektors ansvar och möjligheter* berör rektors ansvar och perspektiv och hur rektorer ser på olika svårigheter att arbeta kring rökfri skoltid.¹⁵

Filmen *Tobaksfri skola – skolans ansvar och möjligheter* har fokus på begreppen tobaksfri skoltid och rökfri skolgård. Vad menas egentligen med rökfri skolgård och varför är det så svårt för skolor att följa tobakslagen? Och hur ser vi på tobakslagen – är det en strafflag eller en skyddslag?

Filmen *Samarbete mellan skola och föräldrar* tar upp föräldrasamarbete, som är ett angeläget tema när skolor arbetar inom områden som alkohol, narkotika, dopning och tobak. Ett centralt budskap i filmen är att skolans personal har huvudansvaret för kvaliteten i kontakten med föräldrar.¹⁶

Som ett komplement till filmen om föräldrasamarbete har artikeln *Tre intervjuer om föräldrasamarbete tagits fram* och som finns för nedladdning på Skolverkets webb. Den lyfter särskilt fram skolpersonalens förhållningssätt till föräldrar.¹⁷

2.2.3 Stödmaterial om ämnesövergripande ANDT-undervisning – ett utvecklingsarbete

I den arbetsgrupp med olika experter, som var knuten till Skolverkets ANDT-uppdrag, diskuterades behovet av att tydliggöra den ämnesövergripande ANDT-

¹⁴ Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Skolverket.2011

¹⁵ Nilsson, Maria, *Tonåringar om tobak, Vanor, kunskaper och attityder*, Rapport, Umeå universitet/Statens folkhälsoinstitut, 2010

¹⁶ ”Vi lämnar till skolan det käraste vi har”... Om samarbetet förskola/skola och föräldrar, en relation som utmanar, Stödmaterial, Skolverket, 2008, tredje upplagan, 2012

¹⁷ Nilsson, M. & Waller, M. *Tre intervjuer om föräldrasamarbete*. Skolverket.2014.Filmerna finns att ladda ner på www.skolverket.se/andt

undervisningen för att ge lärare stöd i att utveckla sin undervisning. Statens folkhälsoinstitut hade redan tagit fram materialet *Berusing på schemat* (2010) där fokus var på ämnesintegrering av ANDT-undervisningen. För att ytterligare komma närmare frågeställningar och svårigheter med ämnesintegration tillsatte Skolverket en *arbetsgrupp med tio lärare* från grundskola och gymnasieskola. *Intervjuer* med de medverkande lärarna genomfördes och *två heldagsseminarier* anordnades för att diskutera hur lärare bäst kan arbeta i sina ämnen med ANDT-perspektiv.

En av lärarna fick också uppdrag att närmare skriva kring teman som ämnesintegration och organisering av sådan undervisning. Läraren gjorde ett fyrtiotal intervjuer med olika ämneslärare samt rektor. De intervjuade lärarna såg det som ett angeläget ämne, att det var relativt lätt att integrera med andra ämnen samtidigt som de ansåg sig ha bristande kunskaper, att det var ett känsligt ämne. Det fanns också tidsbrist för planering och det var svårt att hinna med.

Som en följd av detta arbete producerade Skolverket *en film* (se punkten 2.2.2) om hur lärare kan ämnesintegrera och där en av arbetsgruppens lärare, en förstelärare, medverkar.¹⁸ I Skolverket pågår också ett arbete med att ta fram ett *stödmaterial* där reflektioner kring innehåll och arbetssätt skrivs fram liksom en belysning av aktuella kurs- och ämnesplaner för ANDT-undervisningen.

2.3. Utbildningar

Utbildningsinsatserna har lyft teman om sambanden mellan lärande och hälsa, den ämnesövergripande ANDT-undervisningen, elevhälsans nya roll samt rökfri skolgård/tobaksfri skoltid. *Huvudmålgrupper* har varit rektorer samt lärare inom grundskola, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola. Elevhälsans personal har varit en annan viktig målgrupp för utbildningsinsatser liksom fritidsledare och olika aktörer som riktar sig till skolans personal såsom folkhälsovetare, socialsekreterare, politiker och drogsamordnare.

Totalt har ca 2 000 personer nåtts av de olika utbildningsinsatserna, dock med en viss osäkerhet kring nedladdningarna för webinarerna.

Vid alla genomförda konferenser har deltagarna suttit kring *runda bord* för att ge möjlighet till reflektion och erfarenhetsutbyte efter varje presentation.

En rad av Skolverkets egna *material har delats ut* vid de olika utbildningarna. Det är rapporter som dels rör generell skolutveckling, dels mera specifika områden som

---

¹⁸ Filmen finns på www.skolverket.se/andt. Försteläraren har genom dels filmen, dels genom sitt deltagande i de tidigare nämnda elva konferenserna fått en rad förfrågningar att föreläsa för och handleda vid skolor, vilket visar på ett behov av konkret stöd i ANDT-undervisningen men också att kunna visa på exempel hur skolans personal tidsmässigt kan planera för att kunna genomföra en ämnesövergripande undervisning.

elevhälsan och ANDT-undervisningen. Sex forskningsartiklar om elevhälsan har tryckts upp liksom Skolverkets två rapporter om ANDT.¹⁹

2.3.1. Webbinarier

Två webinarier genomfördes kring temat *Tobaksfri skoltid* (6 och 15 maj 2013) och dessa har sedan legat på Skolverkets hemsida för nedladdning. Innehållet i webinarierna presenterade en rad perspektiv på tobaksfri skoltid utifrån forskning och skolpraktik. Vad är skolans ansvar och möjligheter i det tobaksförebyggande arbetet? Hur ser unga själva på tobaksbruk? Vilka insatser och arbetssätt är effektiva för att skapa en tobaksfri skoltid? Hur kan eleverna bli mer delaktiga? Hur ser rektorer på arbetet med att få skolan rök- och tobaksfri?

2.3.2 Konferenser

Våren 2012 genomförde Skolverket konferensen *Inget slår en skicklig lärare*, där ett flertal forskningsperspektiv presenterades: motivationens betydelse, relationen mellan lärare och elev, rektors styrning och ledning mot kunskaps- och sociala mål, didaktik inom svenska för att särskilt nå pojkar, föräldrasamarbete, elevhälsans nya uppdrag, hälsofrämjande skolutveckling. Konferensen ägde rum i Göteborg och hade 198 deltagare, där merparten var lärare och rektorer. I och med att innehållet låg helt i linje med den breda inriktningen på skolutveckling inom ANDT-uppdraget genomfördes denna sjunde konferens, där sex tidigare konferenser ägt rum inom ramen för Skolverkets jämställdhetsuppdrag.²⁰

Konferensen *Tobaksfri skoltid* genomfördes hösten 2012 i Stockholm och i nära samarbete med Statens folkhälsoinstitut. Vid konferensen deltog 150 personer med en relativt jämn fördelning inom de ovan nämnda huvudmålgrupperna. Teman som togs upp var forskning och praktik kring skolans främjande och förebyggande arbete för en tobaksfri miljö.

Konferensen *Skolframgång och hälsa* var ett samarbetsprojekt mellan Regionförbundet i Uppsala och Skolverket (hösten 2012). Teman var skolutveckling och framgångsfaktorer, elevhälsans organisation och inriktning och elevers lärande, hälsofrämjande skolutveckling samt hur ANDT kan integreras i olika ämnen. Vid konferensen deltog 105 personer, där merparten av deltagarna representerade elevhälsan.

Elva konferenser genomfördes under rubriken *Lärande och Hälsa - om undervisningen om ANDT* (2013-2014) och i samverkan med Länsamordnarna vid en del av landets Länsstyrelser. Konferenserna ägde rum på följande orter: Malmö, Eskilstuna, Stockholm, Västerås, Linköping, Växjö, Karlstad, Jönköping, Luleå, Örebro och

¹⁹ Skolverkets rapporter/material: Forskning i klassrummet, 2013; Skolverkets lägesbedömning, 2013; Attityder till skolan, 2012; Allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete, 2013; Vi lämnar till skolan det käraste vi har. Om samarbete med föräldrar, 2010; Sex artiklar om olika forskningsresultat om elevhälsan utgivna av Skolverket, 2013 samt Skolverkets rapporter om analys av material och Litteraturgenomgång, 2012

²⁰ *"Inget slår en skicklig lärare"*. En dokumentation av sex konferenser 2010 – tio föreläsares perspektiv. Skolverket. 2010

Gotland. 1 250 personer har sammanlagt deltagit vid elva genomförda konferenser. Merparten av deltagarna har varit personal vid elevhälsan utom i Malmö och på Gotland där merparten varit lärare och rektorer. Följande frågor behandlades under konferenserna:

- Hur ser sambanden ut mellan lärande och hälsa och vad innebär hälsofrämjande skolutveckling?
- Vad betyder vetenskap och beprövad erfarenhet och hur ser Skolverket på dessa begrepp?
- Vad innebär det att skapa en elevhälsa som ger stöd till elevers goda resultat?
- Vad säger forskningslitteraturen om viktiga komponenter i ANDT-undervisningen?
- Vilka möjligheter och hinder finns för en ämnesintegrerad ANDT-undervisning och vilket stöd ges i skolans styrdokument?
- Hur kan skolan arbeta för en rök- och tobaksfri skoltid?
- Lokalt inslag kring förebyggande arbete

För utförligare information om dessa konferenser hänvisas till Skolverkets lägesrapport 2014-10-01.²¹

2.3.3. Seminarier för samarbete och problematisering

En heldag genomfördes för Länsamordnare i januari 2013 med fokus på hur Skolverket ser på vetenskap och beprövad erfarenhet, presentation av innehållet i Skolverkets rapporter om ANDT samt idédiskussion om kommande samarbete. Mötet med sina 23 deltagare blev startpunkten för ett konstruktivt samarbete med Länsamordnare bland annat kring de ovan nämnda konferenserna.

Ett uppföljningsmöte med Länsamordnare (46 deltagare) genomfördes våren 2013 i samarbete med Statens folkhälsoinstitut (Nätverksträff för landets länsamordnare). Temat som Skolverket lyfte var elevhälsans betydelse för skolans främjande och förebyggande arbete, rektors styrning samt hur elevhälsan kan stödja elevens utveckling mot målen.

Ett seminarium om hälsofrämjande skolutveckling med 15 olika experter genomfördes våren 2013 med syftet att fördjupa diskussionen kring begreppet hälsofrämjande skolutveckling.

2.3.4 Högskolekurser

I samarbete med Högskolan för Lärande och Kommunikation, Jönköping, och Linnéuniversitetet tog Skolverket hösten 2013 fram en ramkursplan²² för att genomföra två högskolekurser om ANDT-undervisningen: 1) delkursen ”2komma5” (2,5 hp) vid Högskolan, Jönköping); 2) delkurs 5 hp vid Linnéuniversitetet, Växjö. De

²¹ Lägesrapport avseende verksamheten inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet, 2014-10-01. Skolverket. 2014. Sid 6-8, Konferenserna – innehåll och arbetssätt. Skolverket.

²² Ramkursplan för två högskolekurser om ANDT-undervisningen. Högskolan för Lärande och Kommunikation, Jönköping (2komma5) & Linnéuniversitetet, Växjö (5 hp). 2014.

båda kursernas övergripande syfte är att skapa en likvärdig ANDT-undervisning med hög kvalitet inom Sveriges grundskolor och gymnasieskolor. Kurserna vänder sig i första hand till skolans personal men även andra professionella som samverkar med skolan har visat stort intresse. Del 1 läses på heldistans och har haft 98 deltagare. Del 2 är delvis campusförlagd med tre campusträffar på en termin.

Två uppdragsutbildningar (7,5 hp) har genomförts vid Örebro universitet om "Föräldrasamarbete – skolpraktik och forskningsperspektiv" med sammanlagt 60 deltagare. I regeringens ANDT-uppdrag till Skolverket finns också angivet att "Därutöver bör skolans ordinarie kontakter med hemmen kring elevens lärande och utveckling tas till vara i detta arbete." Skolverket har i denna insats tillvaratagit och utvecklat tidigare regeringsuppdrag om föräldrasamarbete och föräldrainflytande.²³

2.4. Webbstrategi

Ett sätt att nå ut till skolans personal är bland annat via webb. På Skolverkets webbplats www.skolverket.se/andt finns olika former av stödmaterial som tagits fram av Skolverket och som kan laddas ned. Här finns också för nedladdning de material som finns medtagna i rapporten *Material från skolan om alkohol, narkotika, dopning och tobak – inventering, analys och behov* (2012). Antalet nedladdningar har ökat betydligt under projektets gång och för år 2014 var dessa 44 536. Skolverket har också tillgång till webbplatsen www.gratisiskolan.se där Skolverkets ANDT-material kan laddas ned.

2.5. Samverkan

Skolverket har framför allt samverkat med Folkhälsomyndigheten (tidigare Statens folkhälsoinstitut) men även med Läkemedelsverket. Två halvdagsmöten har också anordnats med representanter från olika myndigheter. I arbetet med genomförande av konferenser har Skolverket haft ett nära samarbete med de olika Länsstyrelserna i landet. I den samverkan har även Kommunförbund och Regionförbund medverkat. Skolverket finns också med i uppdraget om Rikspolisstyrelsens sociala insatsgrupper. Skolverket har också i sin arbetsgrupp med experter samverkat med Högskolan för Lärande och Kommunikation, Jönköping och Linnéuniversitetet, Växjö.

2.6 Övriga uppdrag inom Skolverket med anknytning till ANDT

Under den tid som uppdraget pågått har Skolverket haft en rad olika uppdrag som på olika sätt haft bäring på insatser inom ANDT-området. Det rör framför allt uppdragen om:

- förstärkt elevhälsa,
- samverkan kring barn som far illa,
- fosterhems-placerade barns skolgång,
- uppdraget om forskningsspridning,

---

²³ Vi lämnar till skolan det käraste vi har". Om samarbete med föräldrar – en relation som utmanar. Myndigheten för skolutveckling, 2008. Tredje upplagan Skolverket 2010.

- värdegrund och jämställdhet, vilket inkluderar också undervisningen om sexualitet och samlevnad (se vidare delrapport).²⁴

3. Utvärdering

Regeringen fastställde i sitt uppdrag till Skolverket att ”en utvärdering av utbildningsinsatserna ska ingå i slutredovisningen”.

Extern utvärdering

En extern utvärdering har genomförts av Bättra konsult AB (2014).²⁵ Syftet med utvärderingen har varit att studera själva genomförandetprocessen och via intervjuer med olika medverkande få en bild av insatsernas genomförande. Ansatsen har varit att ”beskriva Skolverkets vägval och insatser likväl som en värdering av den strategi myndigheten valt i en tid av högt reformtryck och inom ett fält med många olika aktörer”. Utvärderingen har varit begränsad till personer som på olika sätt varit involverade som aktiva samarbetspartners. Totalt arton personer har intervjuats, varav elva personer som är aktiva regionalt via Länsstyrelser, Kommunförbund eller Landsting. De övriga representerar myndigheter eller är experter som varit knutna till genomförandet av olika insatser.

Utvärderaren har framför allt fokuserat på samarbetet med Länsamordnarna och insatserna kring konferenserna ”Lärande och hälsa – och ANDT-undervisningen”. Resultatet av utvärderingen visar att innehållet i varje enskild insats värderas positivt. Omdömena är relativt övergripande och beskrivs som relevanta, tankeväckande, inspirerande, engagerande och bekräftande.

De intervjuade hade emellertid önskat:

- En tydligare röd tråd mellan Skolverkets insatser, dvs. en tydligare tråd hur filmer, webinarier, konferenser är kopplade till varandra.
- Mer långtgående insatser, dvs. insatser tidigare under projekttiden likväl som fler insatser. Vissa intervjuade såg ett behov av att få utvecklingsinsatser kopplade direkt till skolan, till exempel genom handledning.
- Mer integrering i regionala strukturer för ANDT-frågor, dvs. större koppling till insatser som görs lokalt/regionalt.
- En större tydlighet från Skolverkets sida vad en hög kvalitet på ANDT-arbete i skolan innebär, t ex ”hårdare ton” vad gäller rökfria skolgårdar.
- En mer kontinuerlig dialog och samverkan med Länsamordnarna och Skolverket.

---

²⁴ Lägesrapport avseende verksamheten inom alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksområdet, 2014-10-01. Skolverket. 2014. Sid 6-8, Konferenserna – innehåll och arbetssätt. Skolverket.

²⁵ ”Utbildningsinsatser inom ANDT och hälsofrämjande skolutveckling. Utvärdering av Skolverkets hantering av uppdraget”. Bättra Konsult AB. 2014.

Att många aktörer är aktiva inom ANDT-området bekräftar också utvärderingen, liksom att det funnits olika åsikter mellan olika aktörer avseende effekten av så kallade evidensbaserade program, till exempel SET, ÖPP (Örebro prevention programme) eller kurser i föräldrastöd. Utvärderingen visar att Skolverkets företrädare initialt upplevde att tidigare upplägg från myndigheter innebar en uppförsbacke i arbetet det första projektåret. Det fanns ett behov av att utmana tidigare arbetsätt och sammanhang och leda arbetet i en ökad riktning mot skolutveckling och mindre av genomförande av enskilda, så kallade evidensbaserade program.

Sammantaget visar utvärderingen att de insatser som gjorts har varit uppskattade och av mycket god kvalitet, men att de varit för begränsade. I utvärderingens slutsatser konstateras att förväntningarna från externa aktörer på Skolverkets förmåga att engagera och nå ut till skolan sannolikt varit för högt ställda. Det har funnits en förhoppning om att Skolverkets uppdrag skulle öppna dörrar för olika aktörer som vill in i skolan.

Utöver den externa utvärderingen har Skolverket genomfört enkäter till konferensdeltagarna vid de olika regionala konferenser som hållits och därmed också fått en bild av hur insatser uppfattats av målgrupperna.

- Uppföljningen av de elva konferenserna "Lärande och hälsa – och ANDT-undervisningen" visar på mycket nöjda deltagare. "Bra balans i innehållet" är en genomgående kommentar. Uppskattande inslag var elevhälsans betydelse för utveckling av elevers resultat och skolans främjande arbete. Enkätsvaren från deltagarna vid konferenserna visar att konferenserna varit en ögonöppnare, ett nytt sätt att se på elevhälsan för deltagarna i enlighet med nya skollagen. Mycket uppskattade inslag var också hur man som lärare kan utveckla den ämnesövergripande undervisningen och därmed få ett ämnesövergripande samarbete mellan lärare och ämnen liksom hur man kan skapa en tobaksfri miljö i skolan. Konferenserna har fått ringar på vattnet genom att föreläsarna efterfrågats av skolor framför allt kring arbetet med att utveckla ämnesövergripande ANDT-undervisning och elevhälsans roll i arbetet med att ge elever tidigt stöd och utveckla skolans främjande och förebyggande arbete.
- Uppföljningen av konferensen "Inget slår en skicklig lärare" visar på ett stort behov av att samla olika perspektiv på skolutveckling under samma dag och bredda innehållet i skolans främjande arbete till att röra alltifrån motivation och lärande till tillitsfulla relationer. Denna sjunde konferens fick i likhet med de tidigare sex konferenserna goda omdömen i den efterföljande utvärderingen.

4. Skolverkets sammanfattande bedömning och förslag till fortsatta insatser

Sammantaget visar uppföljning och utvärdering att det har varit fruktbart att *knyta ANDT till skolutveckling*. Genom att sätta in ANDT i ett större sammanhang av skolutveckling och visa på sambanden mellan lärande och hälsa kan det i framtiden ge ANDT-området en ny dimension och större förankring i skolan bortom fokuseringen på de olika ”preparaten”. Skolverket har också haft i åtanke att skapa dialog erfarenhetsutbyte kring skolutveckling och ANDT-frågor. Vilket bland annat har skett genom rundabordsamtal vid konferenser.

Den strategi som funnits i uppdraget om att *samverka med regionala aktörer som länsstyrelser/regionalförbund/kommunförbund/landsting* har visat på stora potentiella möjligheter att koordinera och skapa meningsfulla utbildningsinsatser. Gensvaret hos de lokala aktörerna har varit mycket positivt och det finns en stark önskan om fortsatt samarbete, vilket bekräftas i den externa utvärderingen.

De synpunkter som inkommit från målgrupperna visar på ett behov av att utveckla nya former för utbildningsinsatser som ger skolpersonal möjlighet att själv bestämma tidpunkt för utbildningar och som kan användas som stöd i det kollegiala lärandet. Skolverket har genomfört *webbinarier* och producerat fem *filmer* som skapat den möjligheten. Dock skulle effekterna av denna form av insats behöva följas upp.

Skolverkets erfarenhet är att utvecklingsinsatser ofta är tidsbegränsade och att de upphör när processen och samarbeten är inne i en mycket aktiv fas och därmed skulle tjäna på en fortsättning. Detta bekräftas också av resultat från den externa utvärderingen²⁶ och gäller sannolikt för de flesta utvecklingsuppdrag inom myndigheter.

Utifrån genomfört uppdrag föreslår Skolverket följande för att ska skapa bättre möjligheter och förutsättningar för skolor att utveckla ANDT-undervisningen:

- *Fortsatt samverkan genom nya mötesplatser*

Under projektets gång har vinsterna av samverkan mellan olika aktörer blivit allt tydligare och i ett framtidsperspektiv skulle utbildningsinsatserna kunna vässas än mer för att möta lokala men även nationella behov. Som en fortsättning skulle till exempel ett eller flera forum/mötesplatser skapas mellan den nationella och regionala nivån. Eftersom innehåll och upplägg i de genomförda konferenserna har varit mycket omtyckta finns säkerligen stora möjligheter att ge utrymme för lokala behov.

---

²⁶ ”Utbildningsinsatser inom ANDT och hälsofrämjande skolutveckling. Utvärdering av Skolverkets hantering av uppdraget”. Bättra Konsult AB. 2014.

- *Högskolekurser*

Vid konferenserna har bekräftats att varken lärare och elevhälsans personal har undervisning om ANDT i sina respektive professionsutbildningar. Detta är en brist och fler högskolekurser behöver därför utvecklas med ett brett innehåll av skolutveckling, värdegrund, främjande insatser, ämnesövergripande undervisning, föräldrasamarbete.

- *Elevhälsans roll*

Vid konferenserna har elevhälsans viktiga roll lyfts fram, inte enbart i dess främjande och förebyggande insatser utan också i arbetet med att stödja elevens utveckling mot målen. ANDT kopplat till skolutveckling behöver således bli en fortsatt viktig del i kompetensutvecklingsinsatser för elevhälsans personal. Här finns också behov av att tydliggöra begreppen främjande, förebyggande och åtgärdande insatser.

- *Satsning på rök- och tobaksfri skoltid*

Ett fortsatt strategiskt utvecklingsområde är satsningen på *tobaksfri skoltid och rökfri skolgård*, där både rektorer och lärare uttryckt svårigheter att genomföra tobakslagens intentioner. Flera kommuner har idag infört en rökfri miljö för sin vuxna personal medan barn/ungdomar/elever fortfarande befinner sig i en miljö som inte är rökfri. Här finns mycket mer att göra ur ett barnrättsperspektiv.

- *Ämnesövergripande ANDT-undervisning – ett fortsatt utvecklingsarbete*

Ett annat strategiskt utvecklingsområde är en fortsatt satsning på ämnesövergripande undervisning där ANDT-undervisning integreras i olika ämnen, för att ge elever olika perspektiv på dessa områden. Det är också viktigt att ANDT-undervisningen systematiskt och kontinuerligt följs upp och kvalitetssäkras med tanke på att undervisningen ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet.

- *Kvalitetgranskning av ANDT-undervisning*

För att få en ordentlig genomlysning av ANDT-undervisning föreslår Skolverket att en ny kvalitetsgranskning genomförs av Skolinspektionen. Senast det genomfördes var 1999. Snabba samhällsförändringar och ändrade vanor hos unga samt ökad tillgång till droger ställer nya krav på ANDT-undervisningen. Det finns idag inte en tydlig bild på nationell nivå hur undervisningen genomförs.

- *Omvärldsbevakning*

Ett tema som återkommit i arbetet är missbruk av olika läkemedel som beställs via internet. Nätet ger också tillgång till en rad nya syntetiska substanser och näst vanligas efter användandet av cannabis kommer nu spice eller liknande rökmixar.

Liberala inställningar till cannabis inom Sverige och legaliseringsströmningar inom EU har lett till att regeringen avsatt medel för att förebygga cannabisbruk i Sverige. Det har inneburit att många aktörer, bland annat Länsstyrelserna, haft särskilt fokus på cannabis. Skolverket har noterat att frågan om cannabis många gånger har fri-

kopplats från skolans vardagsarbete med att ge elever en rök- och tobaksfri arbetsmiljö. Tobak har en specifik bäring på cannabis på så sätt att en person som röker cannabis nästan alltid är rökare av vanlig tobak, vilket varit ett av motiven till Skolverkets specifika fokus på tobak.

Skolverket anser att i dagens läge, där flera ungdomars hälsa hotas genom att de rökt spice, skulle en oberoende analys behöva göras av de budskap och den information som getts i olika satsningar på cannabis. Vilka lärdomar har dragits och hur ska samhällsinformation utformas i framtiden för att skydda våra barn och ungdomar? Vid en sådan eventuell analys bidrar gärna Skolverket med sina erfarenheter inom skolans område.

- *Nya teman inom ANDT?*

Skolverket har fått flera signaler om oro för ungdomars alltför stora fokus på spel, som kan ta sig sådana uttryck att det kan liknas vid ett missbruk – man blir beroende och kan inte sluta spela, vilket ger effekter till exempel på sömn och på skolarbetet. Folkhälsomyndigheten använder numera begreppet ANDTS, där S:et står för spel och spelberoende (med pengar). Skolverket föreslår att ANDT-begreppet inte tyngs med fler bokstavskombinationer men i ett framtida ANDT-arbete kommer säkerligen frågan om spel att fortsätta vara aktuell.

- *Skolverkets framtida ansvar – en väg mot ökad samordning*

Den externa utvärderingen lyfter fram flera röster som frågar sig vad som händer efter uppdragets slutförande.

Flera av Skolverkets uppdrag har till sitt innehåll en hel del gemensamma nämnare och tangerar därmed varandra som till exempel uppdragen om förstärkt elevhälsa, värdegrund, likabehandling, jämställdhet, sex och samlevnad samt ANDT och hälsofrämjande skolutveckling.

I uppdragens både främjande, förebyggande och åtgärdande insatser finns ett gemensamt innehåll med gemensamma teman som Skolverket skulle kunna lyfta samtidigt – och därmed inte separat inom varje uppdrag. Det är i de *främjande insatserna*, som riktar sig till alla, som de gemensamma nämnarna framträder tydligast. Alla dessa insatser har en positiv ansats. Att till exempel skapa ett gott skolklimat med goda relationer mellan elever och mellan elever och lärare där eleverna är motiverade och känner sig delaktiga ökar elevernas trivsel, förbättrar deras studieresultat, ger ökad psykisk hälsa genom minskad stress. Ett sådant klimat ger ökad trygghet i skolan, ökad medvetenhet om normer och maktförhållanden i skolan. Ett främjande perspektiv är på så sätt ett samlat förhållningssätt med många potentiella vinster och vinnare.

Till skillnad från ett främjande perspektiv innebär ett *förebyggande arbete* att ha fokus på avgränsade problem eller problem som man anar ska komma. Insatserna kan rikta sig till alla, men ha ett smalare specifikt problemområde i fokus. Men trots att

det är mer specifikt kan det i de olika regeringsuppdragen finnas gemensamma teman som handlar om metod och förhållningssätt, som till exempel hur möta föräldrar vars barn är i svårigheter; hur fånga upp elever som är korridorvandrare, elever som utmanar, hur möta kränkningar och nå elever som verkar deprimerade eller när det finns misstanke om att elever börjat missbruka etc.

De *åtgärdande insatserna* är inriktade på individen och även här har flera regeringsuppdrag gemensamma delar som rör samverkan kring barn som far illa, barn/elever som blivit utsatta för sexuellt våld, med omsorgssvikt i sina familjer, elever som är självmordsbenägna. I alla dessa insatser behöver skolpersonalen kunna skapa goda relationer både till barn/elever och föräldrar. Gemensamma teman är återigen relationer och förhållningssätt, att skolan ser sitt eget ansvar och ger eleverna ett sådant stöd att de klarar skolan – den viktigaste skyddsfaktorn för deras framtida hälsa.

Sammanfattningsvis som svar på frågan ”Hur blir fortsättningen av ANDT-uppdraget?” anser Skolverket att en ökad samordning av olika regeringsuppdrag skulle kunna medverka till att utveckla olika synergier mellan uppdragen. Det skulle bland annat öka förutsättningarna för att bibehålla och överföra kunskap som skapas inom uppdragen. Här finns till exempel gemensamma utgångspunkter både inom ANDT- och sex- och samlevnadsundervisningen. Det kan handla om att utveckla det ämnesövergripande arbetet, liksom sambanden mellan värdegrundarbete och ett gott skolklimat, som är en del av hälsofrämjande skolutveckling.

Skolverket har under 2014 tagit fram riktlinjer för myndighetens nationella implementerings- och skolutvecklingsinsatser. Riktlinjerna ger konkreta råd för hur Skolverkets nationella skolutvecklingsinsatser ska vara utformade. Råden baseras på lärdomar från myndighetens arbete med nationell skolutveckling samt forskning om skolutveckling. *För en ökad samordning av uppdragen tar riktlinjerna bland annat upp att:*

- *Insatserna ska samordnas med redan pågående insatser eller projekt.*
- *Genomförandenivån ska samarbeta och utbyta erfarenheter med andra som arbetar med närliggande insatser eller basuppgifter.*

Skolverkets riktlinjer kommer att vara en värdefull vägledning i myndighetens fortsatta arbete med nationell skolutveckling, och för en ökad samordning av Skolverkets olika uppdrag.